

30.8.2022

Kehittämiskeskus Opinkirjo - Utvecklingscentralen Lärarik

Lausunto

Asia: VN/8051/2019

Valtioneuvoston periaatepäätös suomalaisesta demokratiapolitiikasta 2020-luvulla (luonnos)

Lausunnonantajan lausunto

Lausuntonne ja yleiset kommentitne demokratiapolitiikan tilasta, suunnasta ja seurannasta

Kehittämiskeskus Opinkirjo kiittää mahdollisuudesta lausua luonnoksesta Valtioneuvoston periaatepäätökseksi suomalaisesta demokratiapolitiikasta 2020-luvulla. Tarkastelemme lausunrossamme luonnoksessa esitettyjä toimenpiteitä ensisijaisesti lasten ja nuorten näkökulmasta. Tarkastelumme pääasiallinen näkökulma on se, miten vahvistetaan lasten ja nuorten mahdollisuuksia toteuttaa demokratiaan kuuluvia oikeuksia osallistua yhteiseen päätöksentekoon ja tulla kuulluksi heitä koskevissa asioissa lapsen oikeuksien edellyttämällä tavalla.

Luonnoksessa on nykytila kuvattu hyvin ja monipuolisesti.

Linjaus 1: Vaalijärjestelmä on toimiva, turvallinen ja luotettava. Jokaisella on yhdenvertaiset mahdollisuudet ja riittävät valmiudet käyttää osallistumisoikeuksiaan

Toimenpide-ehtotusten teemat edustuksellisen demokratian toimivuuden parantamiseksi

- ***Vaalijärjestelmän uudistaminen***
- ***Vaalien turvallisuuden vahvistaminen***
- ***Äänestysmahdollisuuksien joustavoittaminen ja sähköisen äänioikeusrekisterin laajamittainen käyttöönotto***
- ***Äänestysaktiivisuuden ja monipuolisen ehdokasasettelun edistäminen***

Linjaus 2: Suomessa on käytössä monipuoliset osallistumismahdollisuudet ja yhä useampi käyttää poliittisia- ja kansalaisoikeuksiaan

Toimenpide-ehdotusten teemat edustuksellisen demokratian toimivuuden parantamiseksi

- *Yhdenvertaisen osallistumisen edistämien ja kytkeminen vahvemmin osaksi päätöksentekoa ja valmistelua.*
- *Osallisuusjärjestelmien kehittäminen sekä arviointi kunnissa ja hyvinvointialueilla.*
- *Aloite-instrumenttien tarkastelu sekä erilaisten osallistumis- ja vaikuttamismenetelmien laajamittainen hyödyntäminen. Digitaalisen osallistumisen ja verkkodemokratiapalvelujen kehittäminen.*
- *Osallistumistoimien arviointi ja mittaaminen sekä yhdenvertaisen osallistumisen kehittäminen.*

Opinkirjo pitää tärkeänä, että viimeistään toteutusvaiheessa huomioidaan alaikäisten todelliset mahdollisuudet osallistua vahvasti eri osallisuusjärjestelmien suunnitteluun, luomiseen ja kehittämiseen siten, että nämä vastaavat lasten ja nuorten tarpeita osallistua päätöksenteon valmisteluun kunnissa ja hyvinvointialueilla. Uusia innovatiivisia, lapsia ja nuoria motivoivia menetelmiä on edelleen kehitettävä, laadukkaita menetelmiä jalkautettava laajasti yhdessä käyttäjien kanssa.

Huomautamme, että oppilas- ja opiskelijakunnat on valmis kaikille lapsille ja nuorille tarkoitettu osallisuusjärjestelmä, jonka tehokasta käyttämistä vaikuttamistyökaluna voidaan parantaa ja laajentaa. Vaikka tiedossa ei ole täsmällisiä lukuja, niin pelkästään peruskoulujen oppilaskuntien hallitukseen osallistuu luottamusoppilaina mahdollisesti 42 000 oppilasta ja vähintään 2100 ohjaavaa opettajaa. (Arvio perustuu vuoden 2021 perusopetusta antavien koulujen lukumäärään, joka on noin 2100). Tällaisen ryhmän kytkeminen mukaan vaikuttamistoiminnan kehittämiseen motivoivaksi ja koko yhteisön huomioivaksi on kannatettavaa. Näemme, että oppilas- ja opiskelijakunnilla on mahdollisuus vakiintua oleelliseksi osaksi osallisuusjärjestelmiä erityisesti kuntatasolla.

Haluamme edelleen nostaa esille se, että järjestelmiä on kehitettävä siten, että kaikilla lapsilla ja nuorilla on mahdollisuus päästä mukaan osallistumaan päätösten valmisteluun ja suunnitelmien laadintaan. Olemme havainneet tarpeen kehittää sellaisia tapoja, jotka motivoivat ja innostavat erilaisista lähtökohdista tulevia osallistumaan ja vaikuttamaan. Kannamme huolta haavoittuvassa asemassa olevien lasten ja nuorten lisäksi siitä enemmistöstä, jotka eivät koe osallistumis- ja vaikuttamismahdollisuuksia innostavina tai kokevat, ettei hänen kaltaisellaan ole sellaisia mielipiteitä tai näkemyksiä, joita on kannattavaa tuoda esille.

Kannustamme aloiteinstrumenttien tarkastelun yhteydessä selvittämään mahdollisuuksia avata kansalaisaloite myös alaikäisten osalta. Alaikäisten noin 15- tai 16-vuotiaitten olisi demokratian vahvistumisen osalta pystyttävä allekirjoittamaan kansalaisaloite.

Näemme, että osallistumistoimien arvioinnin ja mittaamisen on kohdentuva myös lasten ja nuorten mahdollisuuksiin osallistua. Arvioinnin osalta on hyvä samalla kartoittaa esteet osallistumiselle. Mittaamisen osalta lapsille ja nuorille on hyvä kehittää sellainen mittari, joka tuo esille myös osallistumiseen liittyvää kokemusta, uskoa omiin mahdollisuuksiin vaikuttaa ja motivaatiota edistää demokraattista elämäntapaa.

Linjaus 3: Demokratia-, ihmisoikeus- ja mediakasvatus sekä jatkuva oppiminen tukevat osallistumisoikeuksien toteutumista

Toimenpide-ehdotusten teemat demokratia-, ihmisoikeus- ja mediakasvatuksen tukemiseksi

- ***Nuorten koulutuspolkujen eriytymiseen puuttuminen varhaisessa vaiheessa. Osallistumista tukevan tietopohjan ja valmiuksien varmistaminen.***
- ***Ajantasaisten koulutus- ja oppimateriaalien saatavuuden parantaminen (demokratia- ja ihmisoikeuskysymyksistä). Valtakunnallisen demokratia- ja ihmisoikeuskasvatuksen osaamiskeskuksen perustamisen selvittäminen sekä ajankohtaisten pilottihankkeiden tulosten valtakunnallinen jalkauttaminen.***
- ***Opettajien perus- ja täydennyskoulutuksen pitkäjänteinen kehittäminen demokratia- ja ihmisoikeusasioissa.***
- ***Kansalaistaitojen sekä avoimen keskustelun vahvistaminen disinformaation tunnistamiseksi ja torjumiseksi (ml. digitaalinen- ja mediakasvatus).***
- ***Yleisten kirjastojen ja museoiden verkoston roolin vahvistaminen yhteiskunnallisen osallistumisen ja medialukutaidon vahvistamisessa.***
- ***Demokratiaa, ihmisoikeuksia ja medialukutaitoa koskevan osaamisen vahvistaminen ja painoarvon lisääminen kotoutumiskoulutuksessa sekä monikielisessä yhteiskuntaorientaatiossa.***
- ***Riittävien resurssien turvaaminen kansalaisyhteiskunnan toimijoille demokratiaa, ihmisoikeuksia ja medialukutaitoa koskevan koulutuksen tarjoamiseen.***

Opinkirjo toteaa, että haasteet ja eroavaisuudet lasten ja nuorten kohtaamassa demokratia- ja ihmisoikeuskasvatuksen laadussa ja laajuudessa on nähtävissä jo varhaisessa vaiheessa. Hyvinvoinnin ja kasvun ja kehityksen kannalta on suotavaa, että haasteisiin pystytään tarttumaan jo mahdollisimman varhaisessa vaiheessa, jotta kaikille lapsille ja nuorille syntyy myönteinen näkemys itsestä kyvykkäänä ja pätevänä kansalaisena, joka kohtaa erilaisuutta empaattisesti hyväksyen. Toisen asteen opiskelijoiden yhdenvertainen mahdollisuus osallistua, saada tietoa yhteiskunnasta ja motivoitua yhteiskunnalliseen keskusteluun mukaan on ensiarvoisen tärkeää. Tarkoitamme tällä sitä, että lukiokoulutuksen ja ammatillisen koulutuksen antaman yhteiskunnallisen kasvatuksen lähentäminen toisiinsa niin sisältöjen kuin tuntimäärien puitteissa on yksi kehittämisen kohteista.

Tuomme esille, että mahdollinen osaamiskeskus tulee rakentaa tieteelliseen tietoon perustuen korkea-asteen yhteistyönä siten, että myös ammattikorkeakoulutasoinen koulutus on huomioitu. On tärkeää vahvistaa nuorisoalan työntekijöiden osaamista. Toivomme, että tällainen osaamiskeskus vertautuisi nykyisiin luonnontieteiden opettamista edistäviin LUMA-keskuksiin, joissa tieteellinen tutkimus ja käytännön soveltaminen kulkevat rinnakkain. Näemme tärkeänä myös ajantasaisen koulutus- ja oppimateriaalin tuottamisen tukeminen. Näiden materiaalien tulee pohjautua esimerkiksi demokraattisten taitojen kehittämiseen ja Euroopan Neuvoston demokratiakompetenssien implementointiin kasvatukseen ja koulutukseen.

Huomautamme, että opettajan perus- ja täydennyskoulutuksen lisäksi on oleellista vahvistaa myös muiden lasten ja nuorten parissa työskentelevien ammattilaisten tietoja, taitoja ja myönteistä asennetta demokratia- ja ihmisoikeuskasvatukseen.

Näemme, että avoin keskustelu tarkoittaa myös kouluissa ja oppilaitoksissa käytävää keskustelua. Pohdimme, miten lasten ja nuorten vanhempien kansalaistaitoja voidaan vahvistaa ja päivittää vapaassa sivistystyössä, koska disinformaation tunnistaminen on tärkeää kaikissa ikäluokissa ei stereotyyppisesti ajatellen vain nuorten osalta.

Kannatamme sitä, että kirjastot ja museot kehittävät työpajoja eri ikäisten tarpeisiin ja voivat siten houkuttaa osallistumaan monimuotoisesti eri lähtökohdista olevia ihmisiä. Kirjastoilla on tehtävä myös sukupolvien välisen vuoropuhelun mahdollistajana ja siten vahvistaa demokraattisen yhteiskuntamme perustaa.

Toivomme, että demokratia- ja ihmisoikeuskasvatukseen osallistuvien järjestötoimijoiden yhteistyöhön kannustaminen jatkuu edelleen. Toiminta vaatii resursseja ja esimerkiksi laadukkaiden teemoja käsittelevien materiaalien ja menetelmien kehittäminen, koulutuksen toteuttaminen ja teemojen kehittäminen vaatii resursseja.

Linjaus 4: Avoin, läpinäkyvä ja vuorovaikutteinen hallinto vahvistaa luottamusta. Päätöksenteko on tietoperusteista

Toimenpide-ehdotusten teemat, joilla hallinnon avoimuutta ja läpinäkyvyyttä voidaan edistää

- *Julkisen hallinnon viestinnän kehittäminen yhteiskunnan toimintaan liittyvissä asioissa.*
- *Julkisuuslain uudistuksen loppuunsaattaminen. Avoimuusrekisterin saattaminen voimaan, seuranta sekä kehittämistarpeiden arviointi.*
- *Lainsäädäntäprosessin avoimuuden ja osallistavuuden parantaminen sekä virkamiesten osaamisen kehittäminen.*

Toteamme, että julkishallinnon käyttämän kielen on oltava selkeätä, jotta myös nuoremmat voivat saada tietoa. Tiedon saatavuuteen ja saavutettavuuteen on panostettava.

Mahdolliset kansalaisille esitetyt kysymykset, tiedustelut ja osallisuutta lisäävät kyselyt ovat selkeitä ja käsitteet ymmärrettäviä, jotta kansalaisilla iästä riippumatta on tieto mihin kysymykset vaikuttavat, millä aikataululla ja miten.

Linjaus 5: Yhteiskunnallinen keskustelukulttuuri on rakentava, moniarvoinen ja syrjimätön sekä mahdollistaa eri väestöryhmien osallistumisen

Toimenpide-ehdotusten teemat, joilla keskustelukulttuuria voidaan parantaa

- *(Puolueiden välisen) dialogin ja yhteistyön tunnistaminen keskeiseksi elementiksi rakentavassa yhteiskunnallisessa keskustelukulttuurissa.*
- *Hyvien väestösuhteiden edistäminen dialogin keinoin.*
- *Oikeiden osallistumisinstrumenttien valinta osallistumisen eriytymisen vähentämiseksi.*
- *Viranomaistoimien jatkaminen ja osaamisen kehittäminen vihapuheeseen ja häirintään puuttumiseksi.*
- *Vihapuheen ehkäisy sekä tietoisuuden lisääminen vihapuheen ja häirinnän kohtaamisesta sekä sananvapauden rajoista.*

Opinkirjo kannustaa kaikkiin toimiin dialogisuuden edistämiseksi kaikkien kansalaisten keskuudessa. Toivomme kokeiluja siitä, miten dialogia toteutetaan myös alaikäiset mukaan kutsuen.

Linjaus 6: Aktiivinen ja elinvoimainen kansalaisyhteiskunta on keskeinen osa toimivaa demokratiaa

Toimenpide-ehdotusten teemat, joilla voidaan tukea kansalaisyhteiskunnan toimintaedellytyksiä ja osallistumista

- *Autonomisen ja elinvoimaisen kansalaisyhteiskunnan merkityksen tunnistaminen sekä kumppanuuteen perustuvan sektorien välisen yhteistyön edistäminen.*
- *Kansalaisyhteiskuntaan liittyvien muutosten ja niiden vaikutusten pitkäjänteinen arviointi ja seuranta.*
- *Kansalaistoiminnan rahoitus- ja varainhankintatietoisuuden ja osaamisen tukeminen sekä varainhankintainnovaatioiden kehittäminen.*
- *Nuorten vapaaehtoistoiminnan tukeminen koulujen ja oppilaitosten avulla.*

- ***Kansalaisyhteiskuntatutkimuksen edistäminen ja tutkimustiedon parempi hyödyntäminen. Virkahenkilöiden kansalaisyhteiskuntaosaamisen ja –tietämyksen vahvistaminen.***
- ***Kulttuurilaitosten roolin ja toiminnan vahvistaminen kotouttamisessa ja sosiaalisessa yhteenkuuluvuudessa sekä kulttuurin nostaminen kestävän kaupunkikehityksen keskiöön.***

Näemme, että koulut ja oppilaitokset ovat paikkoja, joissa vapaaehtoistoimintaa tukeminen ja kannustaminen on mahdollista kasvatuksen ja opetuksen osana. Kouluissa ja oppilaitoksissa yhteisöinä on useita tilaisuuksia toimia vapaaehtoisina. Koulut ja oppilaitokset ovat paikkoja, joissa nuoria pystytään aktivoimaan ja motivoimaan vaikuttamaan laajasti yhteiskuntaan nuorille merkityksellisissä asioissa järjestöissä tai omaehtoisesti.

Linjaus 7: Suomi tukee demokratiakehitystä kansainvälisesti

Toimenpide-ehdotusten teemat, joilla voidaan tukea kansainvälistä demokratiakehitystä

- ***Toimijoiden yhteydenpidon lisääminen kansallisella tasolla ja Suomen kansainvälisen demokratiatyön kehittäminen kokonaisuutena. Suomalaisen demokratia-, ihmisoikeus- ja oikeusvaltioalan asiantuntemuksen hyödyntäminen kansainvälisessä yhteistyössä.***
- ***Politiikassa aliedustettujen ryhmien poliittisen osallistumisen vahvistaminen tukemalla kansainvälisesti puolueita ja parlamentteja. Erilaisten tapojen kehittäminen tukemaan eri toimijoiden osallistumisoikeuksien toteutumista sekä mediavapautta.***
- ***Valtioneuvoston tutkimustoiminnan kehittäminen sekä seuranta kansainvälisen demokratiatyön vaikuttavuudesta ja kehittämistarpeista.***
- ***Suomen aktiivinen toiminta Euroopan Unionin Team Europe Democracy–aloitteessa ja hallitusten välisissä demokratiajärjestöissä. Suomen tuki Kansainväliselle demokratia- ja vaaliapuinstituutille (International Institute for Democracy and Electoral Assistance, International IDEA).***

-

Minna Riikka Järvinen

Karhuvirta Tiina

Kehittämiskeskus Opinkirjo - Utvecklingscentralen Lärorik

Lausunnon tekemiseen on osallistunut Opinkirjon nuorten aloiteryhmän jäsen Vilhelm Vähäsilta